

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Postbus 114, Utrecht, Tel. (030) 24641
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

HUMANISME EN FILOSOFIE

Niet zo lang geleden maakte ik een discussie mee waarin de vraag gesteld werd, of het humanisme een filosofie genoemd kan worden. Een van de gesprekspartners wilde hier volmondig „ja” op zeggen, terwijl anderen er zich sterk tegen verzetten. Waarom maakte men er zich zo druk over? Is het niet een filosofische, of, nog erger, een academische kwestie? Typisch iets voor filosofen om zich mee bezig te houden, om over te „filosoferen”. En filosoferen is dan een overbodige luxe, goed voor een paar studeerkamergeleerden, die buiten het leven staan. Als echte humanisten willen we in de praktijk van het leven staan, praktisch humanisme bedrijven, los van dat zwaarwichtige gedoe. Hoe kwam iemand er dan toe nota bene te beweren, dat dat humanisme, dat gericht is op ontplooiing van onszelf en de anderen, zelf een filosofie is?

Omdat hij er zich terdege van bewust was, dat een praktische levenshouding volslagen ondenkbaar is zonder een levensbeginsel. Daarin had hij mijns inziens volkomen gelijk: elke praktische arbeid, of het nu maatschappelijk werk is of hulp aan onderontwikkelde gebieden, medische zorg of culturele arbeid, kan alleen bestaan als het gedragen wordt door een visie op het leven. Al die werkzaamheden zouden aan bloedarmoede lijden, als er niet een overtuiging achterstond, die de noodzaak en de zin van dat praktische werk aangaf. Levenshouding en levensvisie zijn onverbrekkelijk met elkaar verbonden: voor een humanist in de praktijk van het leven, is een humanistische levens- en wereldbeschouwing eenvoudig de basis voor zijn werk. Zoals de christen vanuit zijn geloof in God naastenliefde wil bedrijven, zo tracht de humanist vanuit zijn geloof in de waarde van de mens medemenselijkheid in praktijk te brengen. Geen praktijk zonder visie — maar... is een visie op mens en wereld dan ook filosofie?

Hier nu ligt mijns inziens de grote fout die door mijn zegsman gemaakt werd, en tegelijk ligt hier een ergens juist aanvoelen door diegenen, die de filosofie in de studeerkamer zoeken. Elke levensbeschouwelijke

uitspraak is nog geen filosofie! En aan de andere kant behoeft men nog geen filosoof te zijn om een levensbeschouwelijke uitspraak te mogen doen. Zonder filosofie kunnen we heel goed leven, maar zonder levensbeschouwing?

Wanneer we die twee aan elkaar gelijk zouden stellen: humanisme (in de zin van een levens- en wereldbeschouwing) en filosofie, dan zou humanisme inderdaad iets zijn, wat men het vaak verwijt: namelijk een beweging voor intellectuelen. Het hele bestaan van het Humanistisch Verbond is evenwel daartegen één protest. Humanisme is een zaak van iedereen, van arbeiders zo goed als van professoren. Humanist-zijn betekent een overtuiging hebben aangaande dat, wat het leven de moeite waard maakt, en het zou al heel ongelukkig gesteld zijn, wanneer daarvoor een hoge mate van intelligentie vereist was. Humanisme is juist het verenigingspunt voor mensen van meest uiteenlopende aanleg of karakter, opleiding of ontwikkeling. Ze vinden elkaar juist in hun gemeenschappelijke overtuiging.

En dan blijkt tegelijkertijd nog iets anders: humanisme is ook gemeenschappelijk aan mensen, die de meest uiteenlopende filosofische richting aanhangen. Als het humanisme zelf een filosofie was, dan zou het volstrekt onmogelijk zijn, dat de één bijvoorbeeld het existentialisme aanhangt en de ander het neopositivisme. Deze omstandigheid moet ons óók tot het inzicht brengen, dat er geen humanistische filosofie bestaat.

Wat bestaat er dan wel? Een filosofisch doordenken van het humanisme, een filosoferen over de grondslagen van het humanisme. En dit kan op verschillende manieren plaatsvinden. Het kan zijn, dat hiervoor een hogere mate van intelligentie nodig is, — men hoeft overigens werkelijk geen universitaire studie voltooid te hebben om hier toe in staat te zijn. Het is wel vanzelfsprekend, dat, gegeven het humanisme, er niet één noodzakelijke en blijvende filosofische grondslag bestaat. Ieder tracht op zijn wijze, op zijn plaats en in zijn tijd te doordenken, wat de achtergronden en fundamenten van

een lezing voor de avro microfoon van maandag 8 november 1965

HUMANISME

EN SEXUALITEIT onder
redactie van dr. J. P. van Praag

f 0.95

HUMANISTISCH

VORMINGSONDERWIJS

f 0.50

DIT WORDT GEDAAN

f 0.50

MODERN HUMANISME

door Dr. J. P. van Praag

f 1.75

HUMANISTEN OVER OORLOG EN VREDE

f 1.65

Te bestellen door storting of overschrijving op girorekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht, met omschrijving van de gewenste brochure.

de humanistische levens- en wereldbeschouwing zijn.

Dat doordenken zal meestal niet direkt in het volle leven gebeuren, maar eerder in die soms geminachte studeerkamer.

We kunnen allemaal goed humanist zijn zonder ook filosoof te zijn, maar zonder die paar filosofen komen we er niet. Er moeten mensen zijn, die het op zich nemen de waarde en de waarheid ook van het humanisme te onderzoeken. Als er wel eens gezegd is, dat existentialisme en humanisme aan elkaar gelijk zijn, dan wil ik daartegenover opwerpen, dat het humanisme het existentialisme nodig heeft, als filosofische doordenking, maar dan ook tezamen met andere filosofische richtingen.

De vraag of een bepaalde filosoof humanist is, — een vraag die voor iemand als Sartre bijv. aktueel is — is in wezen een vraag die de filosofie van Sartre niet raakt, alleen zijn mens-zijn. Het is voor ons van weinig be-

lang, of we kunnen zeggen: „Sartre is humanist” (hoogstens uit organisatorisch opzicht), het is voor ons alleen van betekenis, of we het filosofische onderzoek van Sartre kunnen gebruiken als doorlichting van ons menszijn en van ons humanistzijn.

Vanzelfsprekend is het ook weer zo, dat sommige humanisten zich meer tot Sartre — om hem nog maar even aan te houden — aangetrokken voelen dan anderen. Dit kunnen we hieruit verklaren, dat de humanistische visie zo breed en rijk is, dat erbinnen plaats is voor verschillende levenshoudingen en levensvisies, die we toch alles humanistisch noemen. De levensvisie bepaalt dan ook als vanzelf bij welke filosofie we ons meer thuis voelen. Het is net als met filosofische funderingen van andere levensvisies, bijv. de katholieke. Daar is een thomistische basis, die teruggaat op de middeleeuwse denker Thomas van Aquino, maar er is evengoed een existentialistische basis.

Het zou een verschraving van het humanisme betekenen, als één filosofie tot de officiële humanistische leer werd uitgeroepen, zoals dat in de Rooms-Katholieke Kerk gebeurde in 1879 toen het thomisme verklaard werd de officiële katholieke filosofie te zijn. De filosofie staat in zijn geheel ten dienste van onze levensovertuiging. Wel is het dan zo, dat sommige filosofieën meer geschikt zijn dan andere om een grondslag van een humanistische visie te vormen. We zouden hierbij, om maar een voorbeeld te noemen, slecht aan een konsekwent nihilisme kunnen denken, maar wat te denken van Kant, van Hegel? Ze waren christenen, maar maakt dit het onmogelijk een kantiaans gefundeerd humanisme voor te staan? De basis van het humanisme zou enorm versmald worden, als we niet het hele filosofische bezigzijn in verband brachten met onze eigen humanistische levensovertuiging.

Het is daarom terwille van onszelf, terwille van de zekerheid van de humanistische overtuiging broodnodig, dat we humanisme en filosofie met elkaar konfronteren, tegenover elkaar stellen, met elkaar in kontakt brengen. Dan komen we niet tot een humanistische filosofie, maar tot een filosofie van het humanisme, d.w.z. tot een filosofisch doordenken van alles, wat de humanistische levens- en wereldbeschouwing inhoudt. Dan lopen we ook niet de kans in een eenmaal ingenomen positie te verstarren. Openheid en aktualiteit zijn grote vereisten: open staan voor alles, wat onze eigen tijd biedt en op de hoogte blijven met het moderne leven. Met een variatie op het woord van de filosoof Hegel, die gezegd heeft dat de filosofie is „ihre Zeit in Gedanken erfasst”, een bepaalde tijd in gedachten gevat, geldt in het bijzonder óók, dat de filosofie is „het humanisme in gedachten gevat”.

W. VAN DOOREN

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken, Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 30 ct aan postzegels insluiten. (adv.)

MISSCHIEEN IS NIETS GEHEEL WAAR

De vorige keer dat ik hier voor deze microfoon tot u sprak — een maand geleden — heb ik u verteld dat ik in drie achtereenvolgende keren zou spreken over: waar humanisten *tegen* zijn, hoe zij twifelen, en waar zij *voor* zijn. Waar wij ons tegen verzetten, vertelde ik u, is wat ik toen noemde: *de verleiding van het wonder*. Dat vond ik een mooie uitdrukking om duidelijk te maken, dat wij ons in beginsel sterk verzetten tegen elke verzwakking van het vertrouwen op onze *menselijke* mogelijkheden en daarbij tegen elke versmalling van onze volle *menselijke* verantwoordelijkheid.

Het gewone, primitieve geloof in wonderen is — dacht ik — niet zo erg verbreid meer in deze streken. Er wordt niet werkelijk meer door grote massa's geloofd, dat een gebed om regen zal worden verhoord of dat de heilige voor verloren voorwerpen een zoekgeraakte bos sleutels zal terugbezorgen. Maar al mag de moderne mens dat kinderlijke verlangen naar het hulpvaardig ingrijpen van een op alles lettende goede vader in de hemel dan onderdrukt hebben, die mens is nog wél vatbaar voor de verleiding van het wonder in een veel wijdere betekenis.

Onder de druk van moeilijke omstandigheden komen wij er nogal eens toe te verlangen naar oplossingen die wij niet zien, naar genezing die wij niet kunnen vinden. Kortom, naar redding en uitkomst door *anderen*, door *iets anders*.

Als *iets* het humanisme van onze dagen in de kern karakteriseert dan is het een principieel verzet tegen de neiging om buiten de menselijke mogelijkheden een uitkomst, en boven of beneden de menselijke verantwoordelijkheid een rechtvaardiging van ons bestaan te zoeken.

Dat is geen hoogmoed! De menselijke macht overschatten wij niet.

Voor al de mensen die verkondigen dat het gehele universum er is als entourage van onze onsterfelijke ziel, moeten ons niet verwijten, dat wij de betekenis van de mens overschatten. Het heeft geen zin te praten over wat de mens wél of *niet* kan doen, wat wél en wat *niet* binnen menselijke vermogens ligt.

Maar humanisten zijn er van overtuigd dat, waar *iets* gedaan kan worden, het de *mensen* zijn die het moeten doen; door hun inspanning, door hun aandacht, door hun openheid vooral voor *alle* mogelijkheden.

En wij menen dat er geen rechtvaardiging voor is om het ooit op te geven, om te berusten, om te versagen — hoe moeilijk het leven ook zijn kan.

Nu is het een vraag van belang — en hij wordt ons dan ook vaak persoonlijk gesteld: waar halen wij de euvele moed vandaan om het in het leven zónder geloof en hoop te doen?

Ik moet meteen al zeggen: een *mens weet* nooit waar hij de moed vandaan haalt om iets wel of niet te geloven. Geloven of niet

geloven heeft met moed of lafheid niets te maken. U moet u dat maar eens voorstellen: ik klem mijn tanden op elkaar, ik zet mij schrap, en als ik me dan flink houd dan slaag ik er in *niet* te geloven... wat ik geloof? Of omgekeerd: met hardnekkige inspanning lukt het mij te geloven... wat ik niet geloof? Het is een onzinnige voorstelling van zaken: in ons ongeloof aan goddelijke bestiering van mens en wereld zijn wij geen helden en geen lafaards. Wél kan gevraagd worden: waardóór doen jullie de stap niet van *behoefte* aan bijstand naar *geloof* in redding?

Dát is een zinvolle vraag. Er moet iets zijn, waardoor wij humanisten niet bezwijken voor de verleiding van het wonder.

En ik meen dat het onze houding ten opzichte van de *twijfel* is die veel verklaart. *Wij zijn voor de twijfel niet bang en daardoor heeft het wondergeloof weinig of geen vat op ons.*

Een jaar geleden heb ik in een forum gezeten met theologen van rooms-katholieken, van gereformeerde, van hervormde en van remonstrantse huize. Het was een boeiende

lijst van boeken en brochures

verrijgbaar bij
**humanistisch
verbond**
Oudegracht 152
utrecht
telefoon 030-10163
postgiro 30.49.60

Op aanvraag gratis verkrijgbaar

Oudegracht 152 — Utrecht

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 21 november 1965

affaire met soms scherpe, vaak verstandige vragen uit een grote, volle zaal met mensen van allerlei leeftijden.

Maar aan het slot van de bijeenkomst had de voorzitter van het forum — een vrijzinnige, zeer geestige Amsterdamse theoloog — voor alle forumleden dezelfde vraag, waarmee hij naar mijn gevoel naar de kern van alle behandelde problematiek doorstootte. Hij vroeg: zegt u mij eens één voor één —: Twijfelt u wel eens aan uw mening?

Natuurlijk was het niet de opzet om één van ons te verleiden tot de ontstellende belijdenis dat hij de hele avond dingen had verkondigd waar hij persoonlijk eigenlijk niet achter stond.

Maar er kwam toch iets heel merkwaardigs aan het licht. Toen het ten slotte mijn beurt was om over mijn standpunt ten aanzien van de twijfel iets te zeggen, heb ik dat dan ook onder woorden gebracht.

Ik had namelijk in de uitlatingen van mijn godsdienstige collega's in het forum een fundamenteel andere houding waargenomen tegenover de twijfel van die welke naar mijn mening humanisten kenmerkt. Zij spraken over de twijfel als over een *incident*, als iets dat je overkomt, een eigenlijk betreurenswaardige toestand van de geest. De twijfel beschouwden zij als een vrijwel onontkoombaar *euvel* van de menselijke aard — maar allen, de één meer, de ander minder, verzekerden toch, dat krachtens hun ervaring de mens zijn twijfel steeds wel weer te boven zou kunnen komen.

Mijn godsdienstige partners bespraken de twijfel van de gelovige mens als een geduchte zaak. Maar zij gaven hun vertrouwen, dat er aan de randen van het geloof nog kracht te vinden was aan de vertwijfeling, de wanhoop te ontsnappen.

Nu is de houding van ons, humanisten, tegenover de twijfel in beginsel een geheel andere. Wij twijfelen *ook* op zondag! Wij beschouwen de twijfel in de eerste plaats niet als een incident, als een verdrietige instorting van onze zekerheid. Het is onze ervaring en daarna een conclusie van redelijk gehalte, dat de twijfel een wezenlijk bestanddeel van onze manier van overwegen, van denken, van redeneren is. En, in de tweede plaats: dat hij dit ook moet zijn!

Wij zijn helemaal niet bang voor de twijfel. *De twijfel is in feite ons uitgangspunt!*

Er is een citaat van Multatuli, dat precies onder woorden brengt wat ik bedoel. Het is

een Idee dat vaak is aangehaald en meestal onnauwkeurig. Maar letterlijk luidt het: „Misschien is niets geheel waar, en zelfs dát niet”.

Dat was niet de formule voor een dolgedraaide vertwijfeling, maar de preciese omschrijving van een beginsel: het beginsel van de stelselmatige vraagstelling —: *is dat wat we aannemen nog wel juist!* Het is de bereidverklaring tot het zich voortdurend rekenschap geven.

Dat idee van Multatuli staat niet ergens in één van de laatste der zeven delen Ideeën die hij schreef. Het was niet de verzuchting na een lijdensweg van vallen en opstaan. Aan het begin van die monumentale reeks van werken staat de geciteerde spreuk als Idee nr. 1:

„Misschien is niets geheel waar, en zelfs dát niet”.

Het is de grandioze formule voor het ontzag, dat wij mensen behoren te hebben voor de eindeloze gevarieerdheid van het leven, voor de onoverzienbare mogelijkheden, maar bovenal voor de onweerhoudbare bewegelijkheid van de menselijke situatie. Laat niemand zich vergissen — de aanvaarding van de twijfel als systematisch uitgangspunt betekent in géén geval, dat wij de wat wrakke neiging zouden bezitten om ons petje plechtig af te zetten voor elke bewering die ons als leerstuk van geloof of als levensovertuiging wordt gepresenteerd!

De twijfel aanvaarden, houdt in dat wij willen luisteren, dat wij *het andere, de ander*, in serieuze overweging willen nemen. Het betekent vooral, dat wij de grootst mogelijke aandacht willen geven aan de vraag naar de houdbaarheid van onze eigen vanzelfsprekendheden en ingeburgerde voorkeuren. In één van de volgende ideeën heeft Multatuli ook dáárvoor weer een voortreffelijke omschrijving gevonden. Hij zegt: „Mijn Ideeën zijn de *Times* van mijn ziel”. De *Times* was het Engelse dagblad waarvan destijds werd gezegd dat het geen *vooraf* bepaalde en dwingend opgelegde richting volgde, doch de mening van de Engelse natie op elk moment weergaf. Of dit waar was, of zelfs mogelijk, wilde Multatuli niet onderzoeken — het ging er hem alleen om te verzekeren en van die verzekering de duidelijke formule te geven: dat hij naar zijn

HET HUMANISME IN DE MODERNE WERELD

(lezingen op het 16e congres door prof. dr. ir. J. P. Mazure
en dr. H. Bongers, ingeleid door prof. dr. J. P. van Praag)

Te bestellen door storting of overschrijving op postrekening 30.49.60
t.n.v. het Humanistisch Verbond — Utrecht.

PRIJS f 0,85

telefoonpaal

Langs het eenzaam spoor
de telefoonpaal.
Hij gonst.
Er is geen ander geluid
langs het eindeloos spoor.
Een wolk drijft hoog over hem
en is onverschillig.
Het landschap gaat zijn gang...
Toch gonst de telefoonpaal dag en nacht
onder de hemel.
Het is een verlaten pijn,
een onophoudelijke klacht...
Als wij hem horen:
ons hart breekt in zelfpijn verloren.
We weten dat over de ganse wereld
de telefoonpaal klaagt,
alsof ons eigen smart
aan zijn draden knaagt.

Karel van den Oever

digheden ons oordeel niet herzien moet worden.

Maar dat betekent óók, dat wij stáán voor onze standpunten zolang we menen dat wij recht van spreken hebben, zolang wij de eerlijke overtuiging koesteren, dat ons oordeel *geldig* is, *toepasselijk* is. Intussen zal dan geen vrees voor het naderend moment van twijfel ons verzwakken.

Een volstrekte en altijd geldige zekerheid — die we beter een „*verzekertheid*” kunnen noemen — ligt dus niet in de overtuiging van een humanist. Maar merkwaardigerwijs geeft deze aanvaarding in volle overtuiging van de ónzekeerheid veel minder aanleiding tot vertwijfeling dan zij menen, die vrezen het buiten een aantal waarheden met een hoofdletter niet te kunnen stellen. Vrees is doorgaans een slechte raadgever.

Inderdaad behoeven wij niet te leven zonder een aantal zekerheden, betrekkelijke zekerheden met een kleine letter.

Marie Bonaparte gaf de oude Sigmund Freud eens een boek ten geschenke over „de waarde van de wetenschap”. Zij voegde daar de spreuk aan toe: „zij die zo dorsten naar volstrektheid, houden niet werkelijk van de waarheid”. Freud reageerde prompt geestdriftig: „Dat is een waar woord! Midelmatige geesten vragen van ons weten een mate van zekerheid die er niet is, die er nooit kan zijn, zij verlangen van ons weten een soort van religieuze genoegdoening. Alleen de echte waarheidslievende mensen kunnen de twijfel verdragen die eigen is aan al ons weten...”.

P. SPIGT

beste overtuiging op elk moment zijn mening zou geven, onbevooroordeeld, toegewijd en onbekommerd.

Betekent dit nu, dat humanisten er eigenlijk geen standpunten op na houden? Ik wil op dit stuk niet graag verkeerd verstaan worden.

Dat wij genoeg nemen — letterlijk — met de twijfel, berooft ons wél van elk geloof in de mogelijkheid van absolute, altijd en overal geldige waarheden. Indien wij over iets een oordeel uitspreken waaraan wij waarheidsgehalte toekennen dan zijn wij er ons van bewust dat die waarheden alleen maar geldigheid kunnen hebben voor een beperkte situatie op een *bepaald* moment. We weten dat wij behoedzaam en zorgvuldig steeds moeten blijven nagaan of door verandering van de tijd en van de omstan-

Meldt U aan als
DONATEUR
voor het

**Centrum
voor
Humanistische
Vorming**

Bijdrage f 3,75 per kalenderjaar
Gironummer 60.84.68, ten name van
Centrum voor Humanistische Vorming
Secretariaat: Oudegracht 152, Utrecht

lezingen voor de radio

zo. 28 nov. VARA 9.45 uur: W. van Dooren: „Leven uit de dood”.

ma. 29 nov. AVRO 16.15—16.25 uur: B. W. Schaper: „Eenvoudige levenswijsheid”.

zo. 5 dec. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.

MANIEREN

Een mens is nooit te oud om te leren. Uitgaande van deze, even troostrijke als vermoeiende, stelling trachten wij nog steeds onze geest te verrijken en onze kennis aan te vullen. En dat is broodnodig, want de armoede is even groot als de hiaten. Toen dan ook in een boekhandel ons oog viel op een boekje, waarvan de titel luidde: *De Hoofse Wellevendheid, en Loffelijke Welgemanierdheid, Bij alle voortreffelijke Luiden in Nederland gebruykelijk, Leerende Hoe men in alle voorvallende gelegentheden en ontmoetingen, zig wijselijk en liefstalig zal aanstellen en bestieren, Als In het Voorsnijden van Veelderleij Spijzen en Gerechten, Alsmede Een bondig en klaar Onderwijs tot het schrijven en opstellen van Brieven aan allerleij Persoonen en Staaten.* Hier is agter bijgevoegt een Brief hoe men zig ten Hove moet dragen, Door Erasmus van Rotterdam. Nooit te vooren zo gedrukt, t'Amsterdam, Bij Jacob Graal, Boekverkooper op de Leijtse-straat tusschen de Heere- en Keyzersgragt, 1733, toen, herzeg ik, mijn oog op dit werkje viel, besloot ik aanstonds (gelijk minister Diepenhorst zou zeggen) het tot mijn eigendom te maken.

Meer dan eens immers heb ik bemerkt, dat ik mij in voorvallende gelegentheden niet zo liefstalig en wijselijk aanstelde als wenselijk geweest ware. In het voorsnijden van veelderlei spijzen en gerechten ben ik eenvoudig een knul. Maar ik mag hier wel othullen, dat bij deze aankoop de doorslag heeft gegeven, dat ons erelid Erasmus van Rotterdam wenken voor het gedrag ten Hove had bijgedragen. Met al die feestelijkheden in het vooruitzicht... zo dacht ik, je weet het nooit... En als ik dan aan de hand van onze grote Desiderius ga, ben ik in goed gezelschap.

De nietgenoemde schrijver tracht een antwoord te geven op de reeds millennia nijpende vraag: „Hoe hoort het eigenlijk?” De hoofse wellevendheid en loffelijke welgemanierdheid zijn ons door de Natuur ingeschapen, zegt hij. Bij voorbeeld: „Dewijl de Natuer zekere deelen, en werktuigen van ons Ligchaam heeft willen bedekken, zo stemmen de gemeene toestand en 't gebruik volkomen overeen om die bedekt te houden, teneinde niets tegen de eerbaarheid te doen, waardoor hij voor de alleronbeschofste des werelts zou gaan...” Dat is duidelijk. De Natuer heeft ons jassen en broeken gegeven en wij hebben die maar te dragen. Er rijzen echter toch enkele moeilijkheden. Want er zijn „andere werkingen, die de Natuer niet verbergt, en die ons met de Dieren gemeen zijn, als roghelen, hoesten, sniezen, eeten, drinken en diergelijke.”

De auteur komt er op een eenvoudige wijze uit. Kijk, zo redeneert hij, de natuur heeft ons met deze werkingen opgescheept, maar zij wil, dat wij zover als mogelijk is van de Beesten afwijken.

De natuurwetten zijn echter niet onveranderlijk, want wat vroeger mocht, mag nu (in 1733) niet meer en wat thans hoofs en liefstalig heet, zal morgen verboden zijn. Zo bijvoorbeeld „was het, als niet onmanierlijk

zijnde, toegelaten een groote ragchebel op de vloer te spuwen in 't bijzijn van Persoonen van aanzien; en het was genoeg den voet daar op te zetten; tegenwoordig is dat een leelijke onbetamelijkheid.”

Zeer juist. En zo is er meer. Terecht merkt de schrijver op, dat het onvoegzaam is als men zich in gezelschap ontkleedt. En „wat zullen wij nu zeggen van de genen, die uit haar kamer komen, en in gezelschappen treden, met de pen achter het oor? voor de genen die de neusdoek in de mond vatten? van dezulke die de voeten op tafel leggen? van die op hare vingers spuwen?” Ik zou het ook niet weten. Voor de penhouder zou ik persoonlijk iets meer begrip hebben dan voor de neusdoek. Ook voor het verschijnsel van de lichaamsgeuren had de schrijver oog (of neus). Hij zegt: „Men moet niet wel, noch niet kwalijk rieken: want een eerlijk Man moet niet stinken als een Arbeider, noch reukverven bij zich dragen gelijk lichte Hofpoppen. Nochtans moogt gij naar uwe jaren u wel bedienen van de gedistilleerde lieflijk ruikende wateren, indien het gebruik zulks toelaat.” Met deze laatste toevoeging kom ik natuurlijk weinig verder.

En nu als de drommel naar Erasmus. Ik moet zeggen, dat hij mij erg tegengevallen is. Als het aan de Hoven toegaat, zoals hij ons vertelt, wil ik niet eens meer. Ik citeer: „Vertrouwt niemand van herten uw Vriend te zijn, en weest het ook niemand; zijt nochtans zo zoet en beleefd tegens een ieder, als of gijze alle beminde.” Zo komen er nog een paar raadgevingen en dan zegt D. E.: „Dit zijn de beginselen van de Hoofse Wijsbegeerte, tot welke niemandt bequaam is, als die eerst alle schaamte heeft afgelegd, of 'thuis zijn natuurlijk wezen latende, een mom-aangezichte of masker heeft aangedaan.”

Zou men hieruit kunnen opmaken, dat Erasmus zelf wel inziet, dat het toch niet allemaal in de haak is, hij vervolgt dan met wenken als: „Schaamt u niet, noch hebt er geen verdriet in te flatteren, zelfs de zotten, als gij maar merkt, dat zij wel ten Hove staan.”

„Gij moet zo wel den eenen als den anderen zoeken op uwe zijde te krijgen, met een klein geschenkje dat wat fraay is, en 't geen meer aardig als kostelijk is...” „Gij moet het altijd op uw onvermogen schuyven, en beloven goude bergen, tegen die tijd als gij tot beter fortuin zult gekomen zijn.” „'t Hembd, moet u altijd nader zijn als de Rok.” Nog eens: Het valt me tegen. En dan te bedenken dat dit boekje is samengesteld op verzoek van „een Edelman om eenige Regulen van de Welmaniertheid op te stellen, voor zijnen Zoon dien hij in de zin had ten Hove te zenden, zo haast als hij van de Hooge Schole zou komen en zijne Leeroeffeningen ten einde gebragt hebben.” Zo'n jongen mag dan niet roghelen of zijn neusdoek in de mond steken, een fijn knaapje wordt hij toch ook niet.

H. H.